

^ Dieter Vandenbroucke tijdens zijn referaat op de studiedag Frantz Van Dorpe in Sint-Niklaas op 12 juni 2021. [ADV, VEV 687/5]

FORUM

DIETER VANDENBROUCKE

FRANTZ VAN DORPE EN ‘DE PLICHT’ VAN IEDERE DINASO.

KANTTEKENINGEN BIJ EEN VERZETSMAN

Het levensverhaal van Frantz Van Dorpe (1906-1990) spreekt tot de verbeelding. Zo verschenen op één jaar tijd maar liefst drie boeken over de voormalige politicus en ondernemer. Zijn omvangrijke archief, dat enkele jaren geleden aan de stad Sint-Niklaas werd verkocht, vormde in 2021 de basis van de twee eerste publicaties: *Hoogmoed. Van Verdinaso tot verzet* van Vincent Stuer (Borgerhoff & Lamberigts) en *Frantz Van Dorpe en het Verdinaso* van Jan Creve (eigen beheer). Die uitgaven rolden bijna gelijktijdig van de persen en gingen vooraf aan een colloquium dat op 12 juni in de Collegekerk van Sint-Niklaas plaats vond. Een jaar later werden ook de acta van dit colloquium – weliswaar op één na – in boekvorm gebundeld. Met deze bijdrage wil ik enkele kanttekeningen plaatsen bij die publicaties. Mijn aandacht gaat daarbij vooral uit naar een opmerkelijke thematische lacune, met name Van Dorpe's antisemitisme. Tenslotte gaat het hier over een van de intellectuele vaandeldragers van het Verdinaso, een fascistische beweging die als 'de heraut' van het Vlaams-nationalistische antisemitisme staat geboekstaafd. Mocht de lezer vijfenzeventig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog en dertig jaar na Van Dorpe's dood niet meer klaarheid verwachten?

Frantz Van Dorpe (1906 – 1990)
Ondernemer, politicus en zo veel meer

STUDIEDAG
 op 12 juni 2021

met als sprekers:
 Chris de Beer, Vincent Stuer, Jan Creve,
 Dirk Luyten, Emmanuel Gerard,
 Piet Van Bouchaute, Patty De Meester,
 Frank Judo en Lieven Dehandschutter.

ORGANISATIE:

meer info: vanaf 1 mei
 op www.kokw.be

THEMATISCHE LACUNE

Op de macht van het getal heeft het in 1931 opgerichte Verdinaso nooit kunnen rekenen. Zelfs op zijn hoogtepunt telde deze fascistische beweging nauwelijks meer dan drieduizend leden, waarvan een duizendtal ook het uniform van de Dinaso Militanten Orde (DMO) droeg. Joris Van Severen, zijn onbetwiste leider, lag er niet van wakker. Hij had slechts misprijzen voor de invloed van de massa, dat *“chaotisch mengsel van eencelligen”*. Deelname aan de verkiezingen wees hij dan ook stellig van de hand. Voor Van Severen was het Verdinaso in de eerste plaats een opleidingsinstituut, een school die via permanente vorming een nieuw menstype, een zelfverklaarde elite, moest klaarstomen voor de macht: *“het dagelijks scheppen en vormen van den nieuwen Dietser en van de Dietse orde, in de school die het Verdinaso is, en in haar hoogste klas die is de Dinaso Militanten Orde.”* Maar een school – en zeker een autoritaire school zoals het Verdinaso – heeft ook leerkrachten nodig en een van de meest prominente was Frantz Van Dorpe. Hij schreef bijna wekelijks voor het officiële orgaan *Hier Dinaso!*, deed de

redactie voor de Franstalige Dinaso-bladen, hield redevoeringen tijdens de belangrijkste propagandavergaderingen en schopte het tot gouwleider voor de provincie Brabant en tot politiek instructeur bij de DMO. Wat het geval van Van Dorpe intrigerend maakt, is dat hij – in tegenstelling tot vele van zijn Verdinaso-medestanders – als gerespecteerd weerstander uit de Tweede Wereldoorlog kwam. Na de dood van Van Severen op 20 mei 1940 was hij nog bereid om samen te werken met de Duitse bezetter maar begin 1941 werd Van Dorpe door de nieuwe Verdinaso-leiding uitgesloten. Kort daarna werd hij actief in het gewapend verzet. Hoewel in het naoorlogse katholieke Vlaanderen een Nieuwe Orde-gezind verleden sowieso geen belemmering vormde voor een succesvolle loopbaan, kwam Van Dorpe's Verdinaso-engagement in de schaduw te staan van zijn verzetsverleden. Hij werd een succesvol textiel-industrieel, secretaris-generaal van het Belgisch Benelux-comité en van 1965 tot 1976 CVP-burgemeester van de stad Sint-Niklaas.

Wie de boeken van Vincent Stuer en Jan Creve naast elkaar legt, merkt onmiddellijk dat het hier om twee erg verschillende publicaties gaat. Stuer is al jaren actief achter de schermen van het politiek toneel, onder meer als speechwriter van Europees commissievoorzitter José Manuel Barroso. Behalve een bekroonde theatermonoloog schreef hij over nationalisme en de Europese Unie. Creve van zijn kant heeft een verleden binnen het militante Vlaams-nationalisme, is leerkracht geschiedenis en publiceerde eerder over het Verdinaso en het dorp Doel. De uiteenlopende achtergrond van beide auteurs weerspiegelt zich ook in de benadering van hun onderwerp. Stuer kiest voor literaire non-fictie en neemt de lezer op sleeptouw door het België van de jaren dertig, de oorlog en het moeizame herstel. Zijn met panache geschreven en spannend opgebouwd boek biedt de lezer een vorm van inleving, die academisch geschoolde historici zelden bereiken. De hoofdmoot wordt gevormd door Van Dorpe's rol in het verzet en de politieke relevantie van zijn parcours tot en met de koningskwestie, toen hij zich manifesteerde als een radicaal aanhanger van Leopold III. Creve's aanpak lijkt op het eerste gezicht bescheidener. Hij heeft geen literaire ambities en stelt zich tot doel Van Dorpe's aandeel in het Verdinaso in kaart te brengen. Dat doet hij met verve. De ontsluiting van de vele bronnen en zijn methodologische aanpak is zonder meer degelijk. Zijn monografie bevat daarenboven tal van niet eerder gepubliceerde foto's en documenten en een uitgebreide bibliografie.

Zowel Stuer als Creve brengen een fascinerende figuur voor het voetlicht en hun boeken verdienen het te worden gelezen. Niet alleen vullen ze elkaar meermaals aan, het stijlverschil maakt ook de voor- en nadelen van verschillende vormen van geschiedschrijving aanschouwelijk. Toch komen de auteurs meermaals tot andere inzichten en af en toe spreken ze elkaar zelfs tegen. In deze tekst ga ik daar slechts zijdelings op in. Wat mij opviel is dat Van Dorpe's antisemitisme geen of nauwelijks deel uitmaakte van hun beider onderzoek. Dat vond ik opmerkelijk. Na lectuur van een vroege versie van zijn manuscript had ik Stuer reeds op die thematische lacune attent gemaakt. Maar ook in zijn finale tekst blijft informatie over Van Dorpe's antisemitisme beperkt tot een voor zijn doen wel erg hoffelijke briefwisseling met een priester

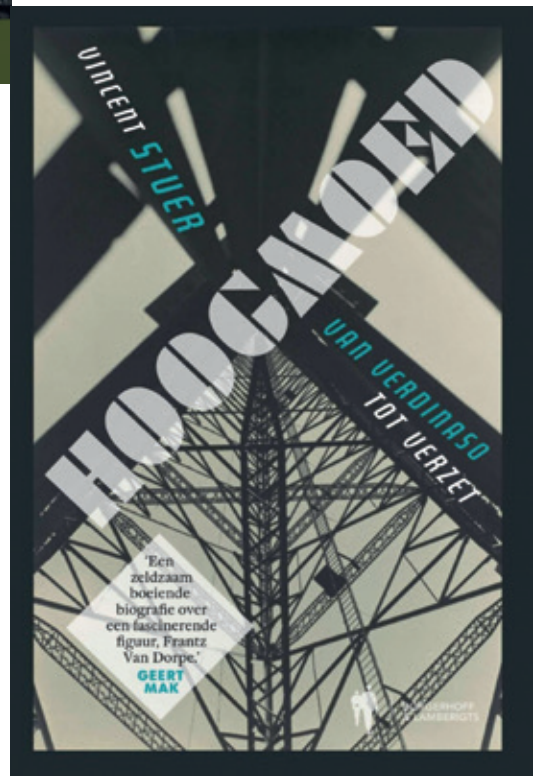
Frantz Van Dorpe en het Verdinaso

Jan Creve

'volks' geworden, dus werd ook het antisemitisme minder in termen van volk en ras beschreven. En ook tegenover Joden werd de toon in *Hier Dinaso!* iets minder scherp, nadat Willem Melis het blad onder handen nam." Uit Lieven Saerens' *Vreemdelingen in een wereldstad* (pp. 289, 296-297 en 385) en uit mijn eigen onderzoek blijkt echter dat de racistische terminologie na de Nieuwe Marsrichting allesbehalve tot het verleden behoorde. Het redacteurschap van Melis veranderde daar niets aan. Overigens was dat ook Creve niet ontgaan die in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1998) al schreef dat onder Melis de houding van het blad tegenover Joden niet werd afgezwakt.

over christendom en antisemitisme. De link tussen zijn Jodenhaat en zijn leidersrol binnen het Verdinaso wordt nergens gelegd. Daarnaast staan in *Hoogmoed* enkele algemene beschouwingen over het antisemitisme van het Verdinaso, gevolgd door de vaststelling dat Emiel Thiers – die Van Severen in 1940 was opgevolgd – het antisemitisme van het Verdinaso tegenover de bezetter flink had aangedikt. Problematisch wordt het wanneer Stuer het antisemitisme van het Verdinaso afzwakt op basis van argumenten die ook door apologeten werden gehanteerd: "*Door de Nieuwe Marsrichting was de ideologie minder*

Mijn hoop in Creve's boek meer te weten te komen over Van Dorpe's antisemitisme bleek al te ijdel. Hoewel hij focust op zijn Verdinaso-periode blijft dit thema onaange-roerd. De lezer moet het stellen met de vermelding dat 'jodenknecht' deel uitmaakte van het rijke scheldvocabulary van Van Dorpe. Maar een dergelijke belediging maakt iemand – en zeker toen – natuurlijk nog geen antisemiet. Ik was verbaasd en begon te twifelen. Was ik bevooroordeeld te veronderstellen dat ook Van Dorpe had deelgenomen aan het anti-Joodse koor? Bleek hij misschien immuun voor de al te radicale stemmen en zou hij mede daarom tijdens de bezetting afstand nemen van de vele gewezen Dinaso's die hun antisemitische overtuiging wel tot het bittere einde trouw bleven? Eerlijk gezegd kon ik dat moeilijk geloven. Ik had mijn bedenkingen bij de figuur van Van Dorpe en zijn artikelen die ik, tijdens mijn onderzoek naar Van Severen, vaak alleen zuchtend kon verwerken. Teneinde raad besloot ik zelf op onderzoek te gaan. Enkele uren grasduinen in *Hier Dinaso!* volstonden om de bevestiging te krijgen dat ook Van Dorpe's antisemitisme wel degelijk meer aandacht verdiende.

'HET INTERNATIONALE JODEN-SCHUIM'

"Wir sind völkisch, sozialistisch im nicht-marxistischen Sinn, absolut antisemitisch, rassistisch aber nur bis zu einem gewissen Grade." Zo vatte Joris Van Severen in juni 1935 in een openhartig interview met de *Prager Presse* zijn programma samen. Niet dat de leider van het Verdinaso ooit een geheim van zijn antisemitisme had gemaakt. Ook op dit vlak wilde hij breken met het traditionele Vlaams-nationalisme, dat zich tegenover Joden lange tijd tolerant had getoond. Van Severens antisemitisme maakte deel uit van een algehele ommekeer begin jaren dertig, waarbij vele Vlaams-nationalisten, op basis van 'völkische' criteria, zich steeds onverdraagzamer gingen opstellen ten opzichte van Joden. In *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)* toonde Lieven Saerens, op basis van omstandig onderzoek, aan waarom het Verdinaso als een van de wegbereiders van deze kentering geldt. Hoewel de beweging vooral bij Franse nationalistische en fascistische stromingen aansloot, maakte Saerens inzichtelijk hoe het Verdinaso tegelijkertijd door het nationaalsocialistische raciale antisemitisme werd beïnvloed. Het bleef bovendien niet bij woorden alleen. Zo gold het Verdinaso bij uitstek als een 'doorstromschool'. Een opvallend groot aantal gewezen Dinaso's kwam tijdens de Tweede Wereldoorlog immers terecht in de 'zwartste collaboratie': als lid van de Algemeene SS-Vlaanderen, DeVlag of als gewelddadige Jodenjager in Antwerpen. Ook tot de eerste lichten Vlaamse oostfrontstrijders, voor wie de strijd tegen het bolsjewisme samenhang met de oorlog tegen het Jodendom, behoorden veel ex-Dinaso's.

Saerens' taboedoorbrekende studie verscheen twintig jaar geleden en is inmiddels uitgegroeid tot een standaardwerk, waarop vele deelonderzoeken verder bouwden. Toch bleven nog veel vragen onbeantwoord, ook wat betreft het Verdinaso. Onder meer de antisemitische inbreng van het groepje vertrouwelingen rondom Joris Van Severen, waartoe ook Van Dorpe behoorde, bleef onderbelicht. Toegegeven, uit Saerens' studie blijkt op het eerste zicht dat Van Dorpe weinig valt te verwijten. Hij was in ieder

geval veel minder extreem dan zijn goede vriend Paul Persijn, de 'hoofdman' voor Antwerpen-stad. Wie Persijns artikelen, toespraken en brieven onder ogen krijgt, kan niet anders dan besluiten dat zijn carrière in het Verdinaso op antisemitisme was gebouwd. Het legde hem geen windeieren want onder Persijns leiding zou de Antwerpse Dinaso-afdeling tot een sterke bloei komen, wat resulteerde in een aantal druk bijgewoonde openbare meetings. Daar zweept hij het publiek steevast op tegen het Joodse volk met als kernbegrip de 'rassenschande'. Volgens Persijn was het bedrog van de Jood hem 'ingeboren'. Hij was nu eenmaal lid van een volk "*dat slechts parasiteerend leeft, dat slechts woekert op vreemden bodem!*" Persijn deinsde er zelfs niet voor terug te zwaaien met de *Protocollen van de Wijzen van Zion*, wellicht het meest perfide antisemitische geschrift, waarvan al in 1921 werd aangetoond dat het hele verhaal was verzonnen. Maar noch in *Creve*, noch in *Hoogmoed*, waarin hij als latere verzetsman nochtans een belangrijke rol speelt, komt Persijns rabiate Jodenhaat ter sprake.

Van Dorpe zou meermaals de scène met Persijn delen. Dat gebeurde onder meer op de eerste massameeting van het Verdinaso in Antwerpen op 19 april 1936. In zijn redevoering nam Van Dorpe het antimilitarisme van de voormalige Frontpartij op de korrel en wees hij op het voorbeeld van Duitsland waar een "*schoone en moedige jeugd zichzelf een schoon leven houde met het zwaard der gerechtigheid*". Helaas zag hij in eigen land de IJzergeneratie, die veelbelovend en offerbereid uit de loopgraven was gekomen, misleid worden, "*ja vernietigd door vuige joden en lafhartige democraten*". Ook later in zijn toespraak komt hij terug op de democratie die als een "*bedrieglijk jodenstelsel*" werd verworpen. Net als bij de nazi's vloeiden hier ideologie en etniciteit volstrekt door elkaar. Voor het Verdinaso mocht het niet tot woorden beperkt blijven. Zo had Persijn drie dagen eerder in *Hier Dinaso!* beloofd met alle macht de 'voorrechten' van Joden te beknotten. Wat dat zoal inhield, bleek uit de door Jongdinaso toegejuichte rellen in het stadspark in november 1936 en het voornemen om ook een jaar later 'hardhandig' op te treden: zo zou, aldus luidde het propagandaoffentief, "*bv. tegen de Lente eene zuivering van het Stadspark het vertrekpunt kunnen worden van eene vruchtbare agitatieperiode.*"

Voor het groepje Verdinaso-intellectuelen, waartoe Persijn en Van Dorpe worden gerekend, waren er ook subtielere vormen van intimidatie. Zij begonnen hun pijlen te richten op organisaties, die opkwamen voor de rechten van Joden. Een daarvan was het te Antwerpen gevestigde Katholiek Bureau voor Israël (KBI), dat door publicaties en voordrachten over de 'Joods-christelijke traditie' veroordelen en verkeerde voorstellingen tegen wilde gaan. Voor de Antwerpse Joden, die beter dan anderen wisten wat er zich op dat moment in Duitsland afspeelde, leek het immers of die storm naar België zou overwaaien. Over de KBI en de perikelen rond de opheffing ervan heeft Saerens omstandig geschreven. Hij legt gedetailleerd uit hoe vooral bij het Anti-Joodsche Front en het Verdinaso de doelstellingen van het bureau niet in goede aarde vielen. Ook Van Dorpe liet zich niet onbetuigd. In januari 1938 maande hij alle Dinaso's aan om het KBI te blijven bestrijden. Zijn voorpagina-artikel herinnerde aan een waarschuwend stuk uit *L'Ordre Thiois* uit 1936 en hij voegde eraan toe dat sindsdien onmiskenbaar is geble-

ken "dat dit zonderlinge 'bureau' geen ander doel heeft als de verdediging der 'rechten' der joden in België en de bekämpfung van het 'anti-semitisme'". (Let op de veelzeggende aanhalingstekens.) Immers, zo vervolgde hij, "het is geen godsdienstige instelling, zelfs gelovige katholieken hebben dus het volste recht deze inrichting en haar promotors te bekampen, en voor Dinaso's is dit recht een plicht". Om redenen die niet helemaal duidelijk zijn, werd het Comité al in 1938 op advies van het Belgische episcopaat opgeheven. *Hier Dinaso!* reageerde smalend: "Arm 'Katholiek Bureau voor Israël', dat na zo'n kortstondig bestaan den slaap der onnozelen moest gaan slapen..., terwijl er nog zulk een kamp te strijden is voor de verdediging en voor de emancipatie...van het joodse ras!!!" Had het Verdinaso een hand in de opheffing van het bureau? Er zijn alvast aanwijzingen (onder meer door Creve aangehaald) dat het Verdinaso bij de hogere geestelijkheid goed stond aangeschreven. Bovendien was iemand als Van Dorpe erg bedreven in het leggen van contacten met de hoogste machtsregioenen. Het is een piste die verder moet worden onderzocht.

Creve wijst erop hoe Van Dorpe zich in *Hier Dinaso!* deed opmerken met "een sterk polemische, soms zelfs pathetische stijl". Zijn scheldtirades blonken inderdaad uit in agressieve beledigingen en patsverige grootspraak. Het is een van de (overigens ook al in die periode aangekaarte) grote paradoxen van het Verdinaso: hoe is het mogelijk dat deze zelfverklaarde aristocraten, die prat gingen op hun 'stijlvolle voornaamheid' en zich ver boven de democratie waanden, tezelfdertijd weinig kansen onbenut lieten om hun blad tot een open riool te degraderen? In Van Dorpe's archief, dat door zijn zoon minutieus werd geïnventariseerd, bevinden zich anonieme, aan hem toegeschreven artikelen waarin eveneens op de anti-Joodse snaar wordt geramd. Natuurlijk moeten we deze met de nodige omzichtigheid behandelen maar het geeft op zijn minst aan op welke manier *Hier Dinaso!* excelleerde in antisemitisme. Bij wijze van voorbeeld het korte stukje onder de titel 'Het eerste gevolg' dat vlak na de Anschluss van 1938 verscheen. Hierdoor werden ook de Oostenrijkse Joden vogelvrij verklaard en begon het vluchtelingenprobleem steeds meer internationale dimensies aan te nemen. De auteur, wiens stijl gelijkenissen vertoont met de grofgebekte Van Dorpe, was getuige van een samenscholing aan de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen. Op zichzelf was dit niet zo'n probleem maar wat hem bezwaarde was dat:

"een ondraaglijke reuk van knoflook en andere ingrediënten en een overweldigend aantal baarden, kaffans, stroomlijn en andere kromme neuzen ons in den geest plotseling naar een of ander nest uit Zuid-Polen of Oekraïne overplaatste. Met de cynieke medewerking van Kam. Huysmans en de misdadige passiviteit van onze bewindvoerders wordt Antwerpen stilaan een Groot Ghetto waar er weldra geen plaats meer zal zijn voor onze werkzame Sinjoren-bevolking. Destijds bad men in de litanie: 'van het geweld der Noormannen, verlos ons Heer!' Het zal nodig zijn weldra een nieuw gebed voor te schrijven: 'Van de plaag der Joden, verlos ons Heer!'"

1 Deze en andere antisemitische uitspraken uit mijn onderzoek werden opgepikt door de van Sint-Niklaas afkomstige schrijver Tom Lanoye. Op pp. 144 - 147 van *De draaischijf*, zijn collabora-

De 'Reichskristallnacht' van november 1938 zorgde (even) voor een schok bij de Belgische publieke opinie. Hier was openlijk en op grote schaal geweld tegen de Joden gebruikt. In *Hier Dinaso!* zag W.(illem) M.(elis), die samen met Van Dorpe in 1941 uit het Verdinaso zou stappen, zich in naam van de redactie verplicht duidelijkheid te scheppen over de houding van het blad. Wel erg omzichtig schreef hij dat *"ons Westers temperament toch wel in opstand"* komt tegenover de manier waarop de Duitsers aan het 'Jodenvraagstuk' een oplossing wilden geven. Niet dat het Verdinaso zich nu resoluut tegen antisemitisch geweld zou keren. De kritiek sluit eerder aan bij de weerzin die ook vele nazi's tegen de 'Reichskristallnacht' voelden. Zij waren hiertegen gekant omdat deze veel te irrationeel was en tot chaos had geleid. Het probleem moest worden opgelost met de rede. (De SS-afdeling die verantwoordelijk was voor de uitroeiing van Joden heette niet voor niets 'Administratie en Economie'.) In één beweging wees Melis erop dat *"het verwijt aan 'racisme' te doen"*, aan het adres van iedereen die wijst op het gevaar van de grote Joodse *"internationale"*, geen steek hield. Dit vermeende gevaar, aldus Willem Melis, komt nog sterker tot uiting wanneer de lezer even zou nadenken *"over de zeer specifieke eigenschappen van dit Joodsche volk, zijn zucht naar intrigue, zijn zin voor zwendel en woeker en financieele malversaties, zijn schaamteloze vasthoudendheid"*. Dat Van Dorpe zich daarin kon vinden, bleek toen hij in september 1939 waarschuwde voor de oorlogsdreiging. Hij verklaarde noch van *"bepaalde opvattingen die de levenshouding van het nationaal-socialisme kenmerken"*, noch van *"den judeo-marxistischen kanker"* te houden. Maar, zo voegde hij eraan toe: *"Wenschen wij den Hitlerbot niet op te poetsen, nog veel minder zien wij uit naar den triomf van het internationale Joden-schuim, dat zich ongetwijfeld voorbereid om met ongekende driestheid de wereld te overstroomen"*. Met andere woorden: bij het proportioneel afwegen van twee *"gevaren"* moesten Van Dorpe's voorzichtige bedenkingen bij het nazisme het onderspit delven tegen het waanidee van een Joodse *"internationale"*.

Toen einde jaren dertig steeds meer haveloze Joodse vluchtelingen België binnensroomden, speelde de Antwerpse afdeling van het Verdinaso hier voortdurend op in. Vooral Kamiel Huysmans, die zich inspande voor een menswaardige behandeling, was daarbij kop van jut. De burgemeester kon echter niet verhinderen dat de DMO in juli 1939 een optocht in de stad hield. De *Hier Dinaso!*-verslaggever schreef triomfantelijk hoe *"honderden Joden angstvallig van achter hun gordijn"* naar dit ongewone schouwspel keken. En hij klopte zich op de borst met een brutaliteit die menig Dinaso typeerde: *"Een zegening van Joodsche vloeken en verwenschingen, onhoorbaar, daalt met alle zekerheid op dat ogenblik op ons neer. Wij hebben de stellige overtuiging dat voor hen vanaf 10 uur hun dag bedorven is. De onze echter niet!"*. Nog in maart 1940 slaagde het Verdinaso erin een verbod op een propagandavergadering te omzeilen door vlugschriften te verspreiden bij Antwerpse middenstanders. Deze vlugschriften, aldus een rapport van de Gerechtigke Polities, waren een oproep om een besloten vergadering in het Verdinaso-lokaal bij te wonen. Daar zouden de middenstanders, door Paul Persijn en

---

tieroman die dit jaar verscheen, legt hij die woorden in de mond van een van zijn hoofdpersonages.

Joris Van Severen zelf, worden ingelicht over “het internationaal Joodsch kapitaal” dat hun welstand bedreigde.

‘WIJ STRIJDEN VOORT’

Eerder in maart 1940 was Van Dorpe uitgesloten uit het Verdinaso. Hij had de deur achter zich dicht geslagen met harde woorden aan het adres van Van Severen, die hem, zo schreef hij in een brief aan de graficus Frans Van Immerseel, als “een hond” had behandeld. De op wraak beluste Van Dorpe wond er geen doekjes om: “Van Severen moet er nu aan, opdat het Dinaso leve!”² Wellicht bedoelde hij het niet zo letterlijk maar nauwelijks twee maanden later werd Van Dorpe’s wens ingewilligd. Op 20 mei werd Van Severen in Abbeville door Franse soldaten vermoord. Hierop zag Van Dorpe zijn kans schoon om opnieuw een leidinggevende functie te vervullen. Bij afwezigheid van Jef François slaagde hij erin om – samen met Van Bilsen en Persijn – een groot deel van de administratie naar Antwerpen over te brengen. Diezelfde maand werd Van Dorpe hoofd van de Dinaso-persdienst en feitelijk hoofdredacteur van *Hier Dinaso!* Zijn invloed binnen de beweging was nu groter dan ooit. Een koerswijziging wat betreft antisemitisme kwam er alvast niet. Meer zelfs, in *Hier Dinaso!* werd de lijn van voor de bezetting niet alleen verdergezet maar zelfs geïntensiveerd. Ook Persijn, die zich aan de zijde van Van Dorpe op de voorgrond werkte, liet in redevoeringen nog minder nuance toe in de houding van het Verdinaso: “De joden zijn vreemdelingen en vreemdelingen van een zeer gevaarlijke soort”. En op 1 juli schreef hij aan de gouwleiders, gewestleiders en hoofdmannen van het Verdinaso:

“Wij vochten aan de zijde van de werkelijke doodsvijanden van ons volk, de plutocratie en het internationale jodendom, tegen de dragers van de orde die wij huldigen (...) De democraten hebben gelukkig voor altijd recht van spreken en van handelen verloren (...) Gedurende maanden hebben wij, in onze vergaderingen en in onze wkelijksche artikelen, de onzinnigheid en de misdadigheid van dezen oorlog, door het internationale jodendom en de loge tegen Duitschland gevoerd, bewezen.”

Toen Van Dorpe op 24 augustus in *Hier Dinaso!* zijn ‘comeback’ maakte, ging hij op hetzelfde elan verder. En dat op een cruciaal moment: intussen had het nieuws over Van Severens dood zich verspreid en vele, vaak jonge Dinaso’s – die de eed van trouw aan hun leider hadden gezworen – wachtten ongeduldig op nieuwe bevelen. In zijn eerste artikel als hoofdredacteur spoorde Van Dorpe hen aan het werk af te maken en uiteindelijk de heersende elites te vervangen: “Het Capitalisme, het Liberalisme, de Democratie, de Vrijmetselarij, de Joderij zullen hier niet verslagen zijn, zoolang het nieuwe huis niet stevig is opgetrokken, zoolang geheel nieuwe instellingen geleid door geheel nieuwe mannen, de Nationaalsolidaristische Orde in het land niet hebben verwezenlijkt.” Het Verdinaso had als school, als ideologisch gestuurde vormingsbeweging, steeds in de voorlinie gestaan,

---

² Deze brief wordt bewaard in het Letterenhuis. Creve en Stuer maakten er geen gebruik van.

ook in de strijd tegen de Joden, en moest hier nu de vruchten van plukken. In een rede op 15 september te Diest deed de hoofdredacteur van *Hier Dinaso!* er nog een schepje bovenop: “Voor een autoritaire staat tegen elke vorm van democratie. Joden uit alle openbare ambten. Joden worden staatslozen.”³ De oproep sluit aan bij het vroegere Dinaso-standpunt, dat de Joden uit de openbare functies, de pers, de radio en de film wilde uitgesloten zien. Precies die eisen waar de eerste Duitse Jodenverordeningen van 28 oktober 1940 een ‘antwoord’ op gaven.

De klemtoon die *Hier Dinaso!* in die periode op antisemitisme legde, droeg er wellicht toe bij dat het Verdinaso zich kon verheugen in een flinke toename van het aantal leden. Intussen was ook een ‘Dinaso-centrale voor Anti-judaïstische en Anti-maçonnieke Actie’ opgericht die adressen van Belgische loges afdruckte (inclusief namen van voorzitters) en schreef Alfons Hertens een artikel waarin hij, in navolging van het voorbeeld van de NSDAP in Duitsland, alle antisemieten in België aanspoorde zich hoogdringend aan te sluiten bij het Verdinaso. “*De Jood is bij uitstek de vijand der orde.*” Hertens stelde dat Van Severens organisatie zich steeds ‘radicaal afwerend’ tegenover Joden had gehouden, wat Saerens’ stelling bevestigt dat het Verdinaso als van de eerste Belgische organisaties een theoretisch concept formuleerde om zijn antisemitisme te motiveren, en hoopte ten slotte dat spoedig ‘Joodse reservaten’ zouden worden opgericht. Later tijdens de bezetting deed Hertens nog van zich spreken, als VNV-arrondissementsleider voor Vorming en Stijl.

Samen met de rest van de leiding uitte Van Dorpe zich in het najaar van 1940 als een voorstander van – weliswaar voorwaardelijke – collaboratie. Al hun activiteiten waren dan ook gericht op het versterken van de positie van het Verdinaso. Dat deden ze door een concentratie met gelijkgezinde Nieuwe Orde-groepen na te streven en de Duitsers naar de mond te praten. Nog op 23 november juichte Van Dorpe de versmelting van de Nederlandse tak van het Verdinaso met de Nationaal-Socialistische Beweging (NSB) toe en twee weken later verklaarde hij onomwonden dat het Verdinaso van bij aanvang zuiver tegenover het ‘Derde Rijk en zijn Führer’ had gestaan. Op 15 december 1940, tijdens een druk bijgewoonde meeting in de zaal van de dierentuin te Antwerpen, volgde de klap op de vuurpijl. In zijn redevoering betitelde Van Dorpe het Verdinaso zo waar als de “*oudste Dietse en Nationaalsocialistische beweging*”. Terwijl Stuer de inruiling van het nationaal-solidarisme voor het nationaalsocialisme niet vermeldt, beschouwt Creve deze terecht als opmerkelijk. Zeker omdat Van Severen – om de onafhankelijkheid van zijn beweging te benadrukken – zich altijd fel tegen die gelijkschakeling had gekeerd. Het kon niet verhinderen dat Van Dorpe een maand later, op 25 januari 1941, uitpakte met een artikel onder de kop ‘Wij strijden voort. Zonder ook maar een iota te veranderen aan het volwaardig Program van Joris van Severen’. Wellicht voor deze laatste het sein om zich om te keren in zijn pas gedolven graf.

— 3 Dit is het enige in deze tekst gebruikte citaat uit een artikel van Van Dorpe dat niet uit *Hier Dinaso!* komt. Zie hiervoor J. Vincx, *Vlaanderen in uniform, 1940-1945*, vol. 2, Antwerpen, 1980, p. 312.

^ Joris Van Severen houdt een toespraak tijdens de vierde Landdag van het Verdinaso in Sint-Kruis-Male op 4 augustus 1935 [ADV, VFA 1220]

DEFENSIEVE ANTISEMIET

Nadat de bezetter zijn uitgestrekte hand afsloeg, trad Van Dorpe in het voorjaar van 1941 toe tot het gewapend verzet. Dat neemt niet weg dat hij tot die tijd als leidinggevende en dus invloedrijke Verdinaso-leider de talloze opruiende anti-Joodse bijdragen in *Hier Dinaso!* hielp verspreiden. Bovendien deed hij ook zelf zijn antisemitische duit in het zakje. Het lijkt eveneens geen twijfel dat vele Dinaso's hierdoor werden geïnspireerd. Het gebrek aan aandacht voor Van Dorpe's antisemitisme is dan ook een gemiste kans. Zowel Stuer als Creve hadden eindelijk meer tegenwicht kunnen bieden aan de – vooral in kringen van neo-Dinaso's en Vlaams-nationalistische apologeten – jarenlange relativering en zelfs ridiculisering van wetenschappelijke bevindingen omtrent de anti-Joodse houding van het Verdinaso. Raakten zij misschien verblind door de schittering van Van Dorpe's verzetsaureool? Dat blijkt niet meteen uit hun beider boeken. Stuer heeft wel degelijk oog voor Van Dorpe's innerlijke tegenstellingen en gebreken maar hij schrijft met zo'n vaart dat hij vergeet af en toe vraagtekens te zaaien. Bovendien geeft de auteur de indruk Van Dorpe te willen vrijwaren van al te veel smetten, waardoor hij Van Dorpe op cruciale momenten in bescherming neemt. Een voorbeeld: niet alleen verzwijgt hij Van Dorpe's gelijkschakeling van nationaalsocialisme en nationaal-solidarisme einde 1940, hij voegt er ook aan toe dat het Van Dorpe 'verdriet' deed dat zijn tegenstanders binnen het Verdinaso, met name Pol Le Roy, hier wel onbeschaamd voor uitkwamen. Soms lijkt het alsof Stuer zich een 'klassiekere' verzetsheld had gewenst en geen bij uitstek dubbelzinnige figuur zoals Van Dorpe.

De oorzaak van Stuers heroïsering ligt deels in het feit dat hij zijn verhaal te nadrukkelijk vanuit het perspectief van het Verdinaso en Van Dorpe vertelt. Hoewel ik niet twijfel aan zijn intenties, laat hij zich zo meermaals vangen door de vaak flink gekleurde lectuur over deze beweging en zijn leider(-s). Mogelijk is ook het antisemitisme op die manier onder de mat verzeild. Meer wetenschappelijke lectuur en vergelijkend archiefonderzoek hadden deze omissie kunnen voorkomen. Zeker wanneer je jezelf, zoals Stuer, presenteert als alwetende verteller in een non-fictieboek. Nu is het bij momenten niet duidelijk wie welke uitspraken doet: Frantz Van Dorpe die door een historicus wordt geparafraseerd? Of gaat het hier om 'objectieve' feiten?

In de acta van het colloquium besteedt Creve alsnog enkele alinea's aan Van Dorpe's antisemitisme. Voor hem vormt de Dinaso-pers geen uitzondering in de jaren dertig. Nochtans gaat het hier niet om zogenaamd 'banaal' of burgerlijk antisemitisme. Saerens toonde overtuigend aan dat aangehouden hetzecampagnes tegen de Joden enkel terug te vinden waren bij Nieuwe Orde-gezinde organisaties als het Verdinaso en het VNV. Natuurlijk waren er, veelal katholieke, kranten die een negatief beeld van Joden schetsten maar dat is nog iets anders dan doelbewust aanzetten tot Jodenhaat. Er waren zelfs bladen – liberale, socialistische, communistische of links Vlaams-nationalistische – die weerstand boden door het zogenaamde 'vreemdelingen- of Jodenvraagstuk' niet uit te spelen. Ook dat mag worden benadrukt. Wat betreft Van Dorpe beroept Creve zich vooral op een brief, waarin deze zich een "*defensieve antisemit*" noemt en de Jodenhaat en brutaliteit van de nazi's tegenover de Joden verwierp.

In tegenstelling tot Stuer vergeet Creve er wel aan toe te voegen dat Van Dorpe hier opnieuw twee 'gevaren' proportioneel afwoog. De brutaliteit van de Duitsers woog uiteindelijk niet op tegenover die van de Joden, die – hoewel ze minder op straat geëtaleerd wordt – “des te cynisch en gevaarlijker” is. Zelfs het Duitse antisemitisme is louter defensief tegenover de Joodse intriges, beweert Van Dorpe. Als het Joodse overwicht in bepaalde maatschappelijke posities te zwaar doorweegt, ziet de wanhoop nu eenmaal geen andere optie meer dan ongeremd uit te halen.

Gelukkig zijn Creve en Stuer wel kritisch voor de wijze waarop Van Dorpe op zijn Verdinaso-verleden zou terugblikken. De latere respectabele zakenman toonde zich allesbehalve bezwaard, verdoezelde zijn Vlaams-nationalistische beginperiode en zette de breuk met het nationaalsocialisme extra in de verf. Vooral zijn aartsvijand binnen het Verdinaso, DMO-leider en tijdens de bezetting commandant van de Dietsche Militie-Zwarte Brigade Jef François, moest het meermaals ontgelden. In een brief aan zijn kinderen verwijt Van Dorpe hem het ophitsen van “meerdere edelmoedige, doch naïeve en kortzichtige jongens” om aan het oostfront te gaan vechten. Zou hij toen een ogenblik hebben stilgestaan bij de vergiftigende impact van zijn eigen woorden? En wat met zijn betrokkenheid bij de oprichting van de Nationale Arbeidsdienst in september 1940? Deze vzw paste binnen de toen bredere 'politiek van het minste kwaad' maar was ook de voorloper van de collaborerende Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen, die het vertrek van vrijwillige arbeiders naar Duitsland zou coördineren. Dat lijkt me meer dan een 'fait-divers' in Van Dorpe's oorlogsverhaal.

Van Dorpe's parcours toont ook nog iets anders aan: hoe onzinnig het is verzet slui als mensen uit één stuk af te schilderen. Er waren er in talloze soorten en maten en bovendien konden zij in de loop van de jaren veranderen. Zo lijkt het erop dat de keuze voor het verzet op Van Dorpe zou afstralen en hij geleidelijk afkerig raakte van de Duitse deportatiepolitiek. Speelde dit mee bij zijn beslissing om Betsie Hollants, de oprichtster van het door hem geboycotte Katholiek Bureau voor Israël, in 1942 een onderduikadres te verlenen en na de oorlog in dienst te nemen in zijn textiel fabriek?⁴ Het blijft gissen want Dinaso's die in het verzet belandden, werden na de oorlog zelden geconfronteerd met hun activiteiten aan het begin van de bezetting. Mogelijk had dat te maken met de beschermende hand van de CVP, waar vele ex-Dinaso's onderdak vonden. En wanneer ze wel spraken, hielden ze zichzelf vaak een troebele achteruitkijkspiegel voor, zoals Van Dorpe's bewering dat hij vanaf de zomer 1940 weer tot het Verdinaso was toegetreden om de anderen uit de collaboratie te houden.

— 4 In die context is ook het voorbeeld van Hugo Van de Perre veelzeggend. De zoon van De Standaard-oprichter Alfons Van de Perre was redactiesecretaris van *Hier Dinaso!* in de periode van Van Dorpe's hoofdredacteurschap. Toen deze laatste uit het Verdinaso wordt gezet, nam Van de Perre ontslag. Uiteindelijk kwam hij terecht in Londen, waar hij werkte als buitenlandcorrespondent. In 1955 trouwde Van de Perre er met de uit Amsterdam afkomstige Selma Velleman, een Joodse verzetsvrouw die – in tegenstelling tot haar ouders en zusje – de kampen had overleefd. Haar autobiografie, *My name is Selma*, verscheen in 2020 en groeide uit tot een internationale bestseller.

Toch klonken er al vroeg stemmen die wel bedenkingen hadden bij de houding van het Verdinaso dat eerste oorlogsjaar. Zo vroeg de socialist Arthur De Sweemer in juni 1947 aan de minister van Justitie waarom geen onderzoek werd ingesteld tegen deze *"fascistische organisatie bij uitstek, welke tot in 1941 in België, in dienst van de bezetter, een verderfelijke rol vervulde"*? Was het, aldus De Sweemer, omdat *"het Dinaso zeer diep was doorgedrongen in zekere leidende kringen van het land en dat deze kuis heel wat opschudding zou verwekt hebben?"*

OLIFANTEN IN DE KAMER

Met de publicatie van mijn onderzoek op de blog van Belgium WWII hoopte ik dat het colloquium in Sint-Niklaas zich ook over deze vraag zou buigen: in welke mate heeft Van Dorpe als leidinggevende figuur mee de deur opengezet voor actieve collaboratie en actief antisemitisme van het Verdinaso-voetvolk, ondanks het feit dat hij in het voorjaar van 1941 deze organisatie inruilde voor het verzet? Die vraag viel niet in dovemansoren. Op uitnodiging van Ann Mares, directrice van het ADVN, mocht ik alsnog een lezing houden en dit ter vervanging van Emmanuel Gerard, die in laatste instantie was verhinderd. Voor een echte discussie bleek evenwel geen ruimte te zijn. Bovendien was daags voor het colloquium in *De Standaard* een scherp artikel over Van Dorpe verschenen, waarin ook mijn onderzoek werd geciteerd. Het maakte de stemming in Sint-Niklaas er niet beter op. Temeer omdat de bisschoppelijke kerk hoofdzakelijk met sympathisanten en families van de voormalige burgemeester was gevuld. De animositeit was voelbaar en bleek ook uit de ingezonden brief die een maand later in *De Standaard* werd afgedrukt. Als reactie op het stuk van Marc Reynebeau nam Arnold Van Dorpe de verdediging van zijn vader op zich. Over zijn antisemitisme werd evenwel niet gerept. Enige tijd later verspreidde het Joris Van Severen Studiecentrum een nieuwsbrief, waarin onder meer mijn stuk op de korrel werd genomen: *"Vanzelfsprekend is ook bij hem geen sprake van het kaderen van zijn venijn binnen de denkwereld en de mores van het interbellum."*

Het Studiecentrum – dat intussen tot Joris Van Severen Instituut is omgedoopt – heeft sterk zijn stempel gedrukt op de beeldvorming van de Verdinaso-leider. Zijn uitgaven en vooral zijn jaarboeken zijn onmisbaar voor iedereen die onderzoek doet naar Van Severen en zijn beweging. Toch stellen sommige actieve leden zich te weinig kritisch op en ligt de bewondering er vaak vingerdik op. Dat leidt ertoe dat al te pijnlijke bevindingen worden genegeerd of vergoelijkt. Dat blijkt ten overvloede uit de Van Severen-biografie die in september 2021 bij Doorbraak verscheen. Daarin omschrijft Luc Pauwels, de auteur en tevens voorzitter van het Studiecentrum, zijn onderwerp zowaar als een *"aristocraat in de ethische zin van het woord"*. Volgens Pauwels zou Van Severen zelfs in ondubbelzinnige woorden afstand hebben genomen van Hitler-Duitsland en in het bijzonder van de antisemitische politiek na de 'Reichskristallnacht'. Voor dat laatste ontbreekt elke bronvermelding en van Saerens' onderzoek heeft Pauwels blijkbaar nog nooit gehoord. Ook wat betreft die andere olifant in de kamer, met name Van Severens houding tegenover nazi-Duitsland, laat Pauwels het na zijn re-

solute stellingen hard te maken. Ik beperk me hier tot één voorbeeld. Volgens Pauwels zou Van Severen in 1935 resoluut afstand hebben genomen van de nazi-ideologie. Als enige bewijslast haalt hij deze aan Van Severen toegeschreven uitspraak aan: *“Je déteste les Hitleriens”*. Een uitspraak die ook door objectievere historici tot in den treure toe wordt herhaald. In werkelijkheid heeft Van Severen die zin, die als titel boven een interview prijkte, onmiddellijk herroepen. Dat gebeurde in een brief aan de interviewer, de Franse journalist Bertrand de Jouvenel, en vooral in een verontwaardigde brief aan de directeur van *Le Petit Journal*, het tijdschrift waarin het interview verscheen. Van Severen eiste een rechtzetting in het volgende nummer. Volgens hem waren zijn woorden verdraaid en had hij net bewondering voor wat Hitler en zijn beweging voor Duitsland hadden verwezenlijkt. Wat Van Severen echter dwars zat, waren de gebeurtenissen op 30 juni 1934, toen een ‘Dietser’, Marinus van der Lubbe, ter dood werd veroordeeld omdat hij de ‘Reichstag’ in brand zou hebben gestoken. Overigens blijkt uit mijn eigen onderzoek niet dat Van Severen enige ideologische weerzin tegenover Hitler koesterde. Hooguit verweet hij de Führer een gebrek aan allure en tactisch inzicht. Vooral zijn parlementaire strategie werd daarbij voor burgerlijk versleten. Zo was een massapartij per definitie iets om de neus voor op te halen, onverenigbaar met de ‘zuiverheid’ van de leer en het elitaire karakter van de beweging die Van Severen als ‘edelfascist’ voor ogen had.

Maar terug naar Van Dorpe nu. In het voorjaar van 2022 kwam mij ter oren dat de acta van het colloquium in Sint-Niklaas weldra in boekvorm zouden verschijnen. Daarvan was ik niet op de hoogte, waardoor mijn tekst natuurlijk niet kon worden opgenomen. Ik nam contact op met de eindredacteur van de bundel, Frank Judo. Hij betreurde de gang van zaken en beweerde dat het ging om een misverstand. Maar mijn verbazing was des te groter toen ik in juni het boek onder ogen kreeg. Behalve dat mijn lezing nergens – zelfs niet in voetnoot – wordt vermeld, slaagt Judo erin mijn online gepubliceerd onderzoek opzichtig te negeren. Zo schrijft hij in zijn inleiding dat nog veel vragen onbeantwoord blijven, met als voorbeeld: *“Hoe was zijn [Van Dorpe’s] verhouding tot het antisemitisme, dat in zijn jeugdijaren met name in middenstandskringen opgang maakte?”* Hoog tijd dus, zo suggereert Judo, dat iemand die heikele kwestie onder de loep neemt... Was het vergezocht hierin censuur of een geval van cancelcultuur te zien? Als medeorganisator en slotspreker op het colloquium had Judo toch ook kunnen vaststellen dat mijn onderzoek gevoelig lag en voor enige consternatie zorgde? Zelfs al waren er bepaalde zaken misgelopen, dan nog had hij tenminste melding kunnen maken van mijn lezing. Nu komt Van Dorpe’s antisemitisme alleen – en dan nog erg summier en misleidend – ter sprake in de bijdrage van Creve. Kortom, met de bundel wordt misschien een reputatie in stand gehouden maar tegelijk wordt een hoogst bedenkelijk gedachtegoed geconserveerd, dat blijkbaar alleen bij gratie van de omissie en de minimalisering kan bestaan. Gevraagd naar een reactie stak Judo ditmaal wel de hand in eigen boezem. De conservatieve jurist en publicist verzekerde me dat het allerminst een poging was om de feiten te verdoezelen. Zijn inleiding was niets meer dan een spijtig geval van ‘lompigheid’.

Onbewust, zo bedacht ik me later, raakt Judo hiermee aan de kern van de zaak. Uiteindelijk draait ook de hele kwestie rond Van Dorpe's antisemitisme 'slechts' rond woorden. Dat maakt zijn casus net zo boeiend. Zeker nu, in een periode dat de politiek op vele plaatsen wordt verziekt door verbaal geweld, treedt deze vraag regelmatig op de voorgrond: in hoeverre kunnen politieke figuren of een breder netwerk waarin haatspraak kan gedijen – of zelfs wordt aangemoedigd – verantwoordelijk worden gesteld voor de radicale keuzes van individuen? Historici moeten zich daarbij niet laten verleiden tot vormen van rechtspraak of vervallen in al te simpel goed-fout denken. Maar de vraag stellen en – op basis van feiten, bronnen en argumenten – het debat aangaan, is wel vruchtbaar. In het geval van Van Dorpe denk ik in de eerste plaats aan meer inzicht in de beweegredenen van de vele Dinaso's die doorstroonden naar de radicale kant van de collaboratie. Illustratief hiervoor is het verhaal van de familie waarin beeldhouwer Koenraad Tinel opgroeide. Zelf was hij er te jong voor, maar zijn twee broers, Erik en Wouter, doorliepen de verschillende klassen in *"de school die het Verdinaso is"*. Tijdens de bezetting zouden zij hun nationaalsolidarisme probleemloos inruilen voor het nationaalsocialisme: de ene aan het oostfront, de andere als bewaker in Breendonk en van het Gestapo-hoofdkwartier in Brussel. Dat deze twee broers bereid waren de stap naar gewelddadig activisme te zetten, begon met woorden, met teksten en toespraken van politici, leerkrachten en andere leiders.⁵

— 5 De auteur dankt Nico Wouters, Koen Aerts, Jens van de Maele, Nico Van Campenhout en Elena Piron voor hun commentaren en suggesties.